

Høringsvar fra Granskingsutvalget til NESHS retningslinjer

1. Innledning

Nasjonalt utvalg for gransking av uredelighet i forskning (Granskingsutvalget) viser til forslag til nye forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora som Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har sendt på høring med høringsfrist 1. desember 2020. Dette høringsvaret er utarbeidet og gitt av hele Granskingsutvalget. Granskingsutvalget støtter i all hovedsak NESHS forslag til reviderte retningslinjer, men har kommentarer og innspill til noen av forslagene. I høringsvaret gir Granskingsutvalget først noen generelle merknader til høringsforslaget. Deretter følger innspillene den samme rekkefølgen og nummereringen som i høringsforslaget. Der Granskingsutvalget har konkrete tillegg eller endringer til teksten, er dette markert med fet skrift. Forslag om å slette tekst er markert med overstrykning.

2. Generelle merknader

Juss og etikk

Granskingsutvalget vil starte med å gi honnør til NESH for arbeidet som er nedlagt i å omarbeide de forskningsetiske retningslinjene slik at de skal bli et godt arbeidsverktøy og gi veiledning i forskerhverdagen for hele forskningsfeltet, inkludert studenter.

Sett fra den etisk bevisste, interesserte og oppmerksomme forskers perspektiv, gir forslaget til nye retningslinjer på mange punkter bedre veiledning til *god forskningspraksis* enn gjeldende retningslinjer. Klargjøring av ansvarsforhold og kjennetegn på god forskningsetisk atferd er verdifullt og nyttig. Når klargjøringen skjer i *retningslinjer som skal håndheves* av forskningsinstitusjoners redelighetsutvalg, er det imidlertid en del farer knyttet til det å formulere hva som er god forskningsetisk atferd. Granskingsutvalget er av den oppfatning at NESH i liten grad har hatt øye for at retningslinjene også kan misbrukes av forskerfellesskapet. Som nasjonalt håndhevingsorgan av de forskningsetiske retningslinjene vil Granskingsutvalget starte med å peke på farene ved forsøkene som er gjort på å skape klarhet om hva som er god praksis.

Granskingsutvalget vil for det første peke på at mange og detaljerte retningslinjer kan virke konfliktfremmende ved at forskere som av ulike grunner er uenige gis nye knagger til å angripe atferd som brudd på forskningsetiske normer. Forslaget om ny retningslinje om at bevisst fordreining og forvrengning er uforenlig med god vitenskapelig praksis er eksempel på dette. Her er det formulert en ny og skarp norm som er lett å misbruke.

Utvalget vil videre peke på det er en fare for at svært detaljerte og utpenslede retningslinjer for god forskningsetisk atferd gir forskere lite handlingsrom før det er tale om "brudd". Den ordrike fremstillingen kan fort bli en fallgrube i den forstand at *all* etisk forsvarlig forskning forventes å være formulert i retningslinjene.

Som håndhevingsorgan står Granskingsutvalget midt i spenningsfeltet mellom juss og etikk. NESHS retningslinjer danner det etiske grunnlaget for utvalgets vurderinger av om det foreligger brudd på anerkjente forskningsetiske normer innenfor samfunnsvitenskap og humaniora. Retningslinjene danner også grunnlaget for utvalgets vurderinger av om en forsker har opptrådt vitenskapelig

uredelig. Men Granskingsutvalgets virksomhet bygger også på lovfastsatte rammer. Vitenskapelig uredelighet er definert i forskningsetikkloven § 8 andre ledd. Bestemmelsen rettsliggjør de forskningsetiske retningslinjene som til enhver tid gjelder for “forfalskning”, “fabrikkering” og “plagiat”. Også “andre alvorlige brudd på anerkjente forskningsetiske normer” karakteriseres som vitenskapelig uredelighet. De forskningsetiske retningslinjene er bestemmende for Granskingsutvalgets bedømmelse av hva “andre alvorlige brudd” i loven kan være. Dette illustrerer at grensen mellom juss og etikk ikke er skarp.

I sum kan mange mindre alvorlige brudd på anerkjente forskningsetiske normer gi grunnlag for en konstatering av vitenskapelig uredelighet og til en vurdering av om forskningsarbeid bør trekkes tilbake. Jo flere angripelige normer som formuleres, jo lettere kan det være å konstatere at listen av forskningsetiske brudd er så lang at arbeidet må trekkes tilbake. Spørsmålet er om verdifull forskning – i lys av sannhetsidealet - kan gå tapt på den måten. Sett fra håndhevingsperspektivet vil altså mindre detaljerte retningslinjer, mindre bruk av “må” og mer bruk av “bør” være å foretrekke. Utvalget stiller spørsmål om det kan være et alternativ å skille retningslinjer og forklarende tekst fra hverandre slik at den forklarende teksten blir et noteapparat som gir eksempler i et mindre normativt format. I så fall kan de forklarende tekstene gi gode råd til forskere uten at de definerer rammene for når retningslinjene er brutt.

Appendiks

Utvalget etterlyser videre det annonserte appendikset om “juridiske spørsmål knyttet til personvern og vitenskapelig uredelighet”. Granskingsutvalget vil gjerne bidra til arbeidet med appendikset, om NESH har behov for det.

Brukerperspektiver i retningslinjene

Granskingsutvalget vil oppfordre NESH til å se gjennom retningslinjene fra ulike brukerperspektiver. I forslaget fra NESH finner vi igjen tre ulike brukerperspektiver: i) ved opplæring i forskningsetikk, ii) ved faktisk bruk, og iii) som «bruksanvisning» for hvordan ulike problemstillinger kan eller skal løses. Slik Granskingsutvalget ser det, er perspektivene i) og ii) gjennomgående godt ivarettatt. Det er først og fremst del B i forslaget som inneholder «bruksanvisninger» med henvisninger til rettsregler som skal følges og hvordan de forskningsetiske retningslinjene utfyller regelverket. Denne måten å bruke retningslinjene på fremstår ikke som like gjennomarbeidet, og kan med fordel utvikles videre hvis NESH anser det som en ønsket bruk av retningslinjene. Om mulig, bør det ses på om det er andre deler av retningslinjene som kan være tjent med slike «bruksanvisninger».

Forslaget som er sendt på høring følger den tradisjonelle oppbygningen av forskningsetiske retningslinjer i Norge. Leser man retningslinjene fra begynnelse til slutt, får man et helhetlig bilde av hvordan forskningsetikk forstås innenfor samfunnsvitenskapelige og humanistiske fag i Norge. Denne måten å lese dokumentet på er antakeligvis mest aktuell i forbindelse med opplæring.

Granskingsutvalgets erfaring fra uredelighetssaker er at retningslinjene brukes mer som et oppslagsverk der man fokuserer på retningslinjene som er relevante for den konkrete saken. Dette tilsvarer nok måten forskere flest bruker retningslinjene på i forskerhverdagen. Granskingsutvalget oppfordrer NESH til å se på hvordan retningslinjene kan tilrettelegges for «oppslagsverkperspektivet». Mulige tiltak kan være en indeksering bakerst i et trykt dokument eller gjennom en godt utviklet søkemulighet i en nettverson. Dette vil også gjøre det enklere å finne frem til temaer som behandles med ulike innfallsvinkler i flere av retningslinjene.

Granskingsutvalget ser gjerne at retningslinjene, dvs. den kursiverte teksten i hver av de nummererte retningslinjene, samles, og brukes i stedet for en innholdsfortegnelse. Dette følger allerede av NENTs retningslinjer, og oppleves som en god løsning. Fortrinnsvis kan dette gjøres som en «klikkbar» inngangsport til den utdypende teksten om hver av retningslinjene.

Forholdet til forskningsetiske normer på andre fagområder

I helseforskningsloven opereres det med rollen *forskningsansvarlig*. Hva er det som tilsier at denne rollen bare skal finnes for denne typen forskning? For den som beveger seg mellom de ulike forskningsfeltene er det ikke alltid greit å skjønne hvorfor det ikke er større samsvar mellom gjeldende bestemmelser. Både NENT og NESHS retningslinjer benytter nå med ICMJEs anbefalinger for forfatterskap. Er det andre deler av retningslinjene hvor det er hensiktsmessig å gjøre tilsvarende? Dersom det forskningsetisk sett er forskjeller mellom ulike fagområder, kan det være nyttig å forklare og begrunne forskjellene.

Begrepsbruk

Granskingsutvalget oppfordrer NESHS til en tydelig og gjennomgående begrepsbruk. Eksempler på ord som brukes om hverandre er *kandidater/studenter, ansatte/forskere og vitenskap/forskning*. Granskingsutvalget ser gjerne at viktige begreper som *vitenskapelig virksomhet osv*, forklares eller defineres i en innledning eller i teksten.

Henvisninger til andre av FEKs produkter

De nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK) har utgitt flere gode publikasjoner, retningslinjer, veiledere, osv. Granskingsutvalget ser gjerne at det vises til disse publikasjonene der det er relevant.

Sidetall

Granskingsutvalget vil på det sterkeste anbefale at de ferdige retningslinjene har sidetall, i hvert fall i trykte utgaver eller filer ment for utskrivning.

3. Innspill til delen «Grunnleggende forskningsetiske prinsipper»

- Høringsforslagets første del heter «Grunnleggende forskningsetiske prinsipper». Granskingsutvalget støtter at grunnleggende prinsipper omtales i retningslinjene, og synes dette er både viktig og nyttig. Teksten inneholder imidlertid en del gjentakelser, og er blitt tung å lese. Noen steder krever teksten at man har bakgrunnskunnskap om forskningsetikk (for eksempel skillet mellom interne og eksterne normer), mens den andre steder henvender seg mer mot studenter/ «nybegynnere». Teksten vil kunne tjene på en kritisk gjennomgang før ferdigstilling.
- Deloverskriftene *Avgrensning og virkeområde* og *Forskningsetiske forpliktelser* handler om hvordan retningslinjene skal leses og brukes. Dette mener vi er informasjon som bør komme

i en innledning, før de forskningsetiske grunnprinsippene og retningslinjene. Innledningen bør tilkjenne rasjonale bakgrunner for retningslinjene. Teksten bør være presis og med et klart budskap om retningslinjenes funksjon og bruk. Videre vil det være nyttig med kort informasjon om andre forskningsetiske retningslinjer, for å gi et større bilde av feltet retningslinjene ligger i.

- Den gjeldende forskningsetikkloven tar utgangspunkt i at brudd på anerkjente forskningsetiske normer kan utgjøre uredelighet eller vitenskapelig uredelighet. Loven definerer ikke hva som utgjør anerkjente forskningsetiske normer, men i forarbeidene er det blant annet vist til nasjonale og internasjonale retningslinjer. Granskingsutvalget stiller spørsmål om normene som er nevnt under *Forskningens normer og verdier* er å anse som anerkjente forskningsetiske normer i seg selv, eller om dette er *grunnprinsipper* som NESHs retningslinjer/anerkjente forskningsetiske normer er utledet av. En oppklaring vil være nyttig for alle som behandler uredelighetssaker.
- I siste setning i andre avsnitt under *Forskningens normer og verdier*, foreslår Granskingsutvalget at man stryker «snever forstand» og «bredere forstand», slik at setningen blir stående slik: «De interne normene er definerende for god vitenskapelig praksis, mens de eksterne normene skal sikre god forskningspraksis.»
- Fjerde avsnitt under *Forskningens normer og verdier* nevner akademisk frihet som et grunnleggende prinsipp. Akademisk frihet er lovregulert i Norge. For å følge systematikken som er brukt andre steder i retningslinjene, kan det være nyttig å informere om aktuell lovgivning i en fotnote, ev. i det annonserte appendikset.
- Avsnittet øverst på siden med deloverskriften *Ansvar for forskningsetikken* (femte avsnitt under *Forskningens normer og verdier*), handler om menneskeverdet. Granskingsutvalget foreslår at det i andre setning settes punktum etter «*menneskeverdet*». Det innebærer å slette det som står fra og med tankestreken: «Den grunnleggende verdien her er menneskeverdet — ~~forskning som krenker menneskeverdet er ikke etisk forsvarlig, og dermed heller ikke god.~~» Begrunnelsen for forslaget er at hva som oppleves som en krenkelse er svært subjektiv. Da blir det fort til en kamp om hvem som har definisjonsmakten. Det finnes flere eksempler fra den senere tiden der forskere har mistet jobben sin e.l. fordi noen opplever at forskningen deres krenker menneskeverdet.¹ Granskingsutvalget vil oppfordre NESH til å vurdere å omtale problemstillingene som oppstår i skjæringspunktet mellom (akademisk) ytringsfrihet og beskyttelse av menneskeverdet, blant annet forskeres plikt til å utøve kritisk tenkning og forskningsinstitusjonenes plikt til å legge til rette for meningsbryting.

¹ <https://www.theguardian.com/education/2018/oct/30/uk-universities-struggle-to-deal-with-toxic-trans-rights-row>

- Siste avsnitt før deloverskriften *Ansvar for forskningsetikken* begynner med «Forskningen har også et bredere samfunnsansvar i ...». Er forskningen som sådan en aktør med et slikt samfunnsansvar, eller er det et ansvar som ligger på de ulike aktørene i forskningssystemet?
- Tredje setning i nest siste avsnitt før *Avgrensning og virkeområde* (fjerde avsnitt under *Ansvar for forskningsetikken*) slår fast at forskjellige organiseringsformer for forskning kan føre til uklarheter, og derfor må det være åpenhet. Granskingsutvalget foreslår at setningen snus om, slik at prinsippet (åpenhet) kommer først, før man omtaler mulige konsekvenser. For eksempel slik: «**Det må være åpenhet om forholdet mellom oppdragsgivere, forskningsinstitusjoner og forskere for å unngå uklar rollefordeling og uklare ansvarsforhold i forskjellige typer av forskningsprosjekter.**»
- I siste setning før *Forskningsetiske forpliktelser* (siste setning under deloverskrift *Avgrensning og virkeområde*), foreslår Granskingsutvalget å legge til: «Da påligger det forskerne et spesielt ansvar for å avklare etiske dilemmaer og utvise **et reflektert og velbegrunnet** skjønn.»

4. Kommentarer til Del A Forskerfellskapet

- *Rekkefølge*

Granskingsutvalget foreslår at retningslinjene i del A har denne rekkefølgen:

1. **Kollegiale forhold**
2. **Prosjektleders ansvar**
3. **Veilederforholdet**
4. **Habilitet**
5. **Risiko og sikkerhet**
6. **Internasjonalt samarbeid**
7. **Vitenskapelig publisering**
8. **Medforfatterskap**
9. **God henvisingsskikk**
10. **Deling av forskningsdata**
11. **Plagiat**
12. **Fordreining og forvrengning**
13. **Fabrikkering og forfalskning**

Forslaget går ut på å begynne med normene som konstituerer god forskningskultur og - praksis, og at normene som gjelder uredelighet kommer til sist. Utvalget synes dette gir et bedre pedagogisk opplegg ved først å angi hvordan forskning *bør* gjøres, i stedet for å begynne med hvordan den *ikke* skal gjøres. Granskingsutvalget anser dette som en bedre løsning, basert på utvalgets erfaring med at mange av uredelighetssakene dypest sett handler om brudd på normene som gjelder god forskningskultur.

- *Forskeres varslingsplikt?*
Granskingsutvalget stiller spørsmål om forskere har forskningsetiske forpliktelser når de oppdager uetisk atferd, og om dette bør omtales i en av retningslinjene?

- *Retningslinjen om god henvisningsskikk (forslagets retningslinje nr 1)*
Granskingsutvalget oppfatter at denne retningslinjen handler vel så mye om sannhetsøken som om forholdet mellom forskere. Dette kan med fordel tydeliggjøres i den utdypende teksten. Granskingsutvalget ser gjerne at det gis en tydelig oppfordring til å bruke primærkilder der det er mulig, for dette går ikke frem av høringsforslaget fra NESH. Det er bare forskere og studenter som er omtalt i retningslinjen, mens stipendiater ikke er nevnt. Granskingsutvalget stiller spørsmål om dette er tilsiktet, eller om *studenter* i dette tilfellet er ment å omfatte stipendiater også. Granskingsutvalget viser til innspillet ovenfor under *Generelle kommentarer*, der utvalget anbefaler en gjennomgående ordbruk.

- *Retningslinjen om medforfatterskap (forslagets retningslinje nr. 3)*
I både det første og det tredje avsnittet fremgår det at medforfatterskap må avklares så tidlig som mulig. Granskingsutvalget kan ikke se at gjentakelsen tilfører noe til teksten, og foreslår heller at teksten i tredje avsnitt erstatter eller innarbeides i første avsnitt. I andre setning i siste avsnitt foreslår Granskingsutvalget å stryke eksemplene, slik: «Æresforfatterskap eller gjesteforfatterskap betyr at man inkluderer personer som ikke oppfyller de formelle kriteriene i forfatterlista., for eksempel veiledere eller oppdragsgivere.»
Begrunnelsen er at setningen etterpå avklarer hvilke former for bidrag som ikke kvalifiserer til å stå som medforfatter. De to eksemplene som Granskingsutvalget foreslår strøket blir dermed overflødige, og kan lett misforstås som at veiledere og oppdragsgivere aldri skal inkluderes på medforfatterlisten.

- *Retningslinjen om vitenskapelig publisering (forslagets retningslinje nr. 4)*
Første avsnitt i forslaget til retningslinje nr. 4 handler om fagfellevurdering mv. Rollen som fagfelle kan føre til atferd som er lite høvvisk, og Granskingsutvalget ser gjerne at NESHs retningslinjer omtaler «beste praksis» for fagfellevurderinger.

- *Retningslinjen om habilitet (forslagets retningslinje nr. 5)*
Habilitet er relativt snevert definert i forvaltningsloven, og begrepet tolkes vanligvis i tråd med lovens definisjon. Følgen av inhabilitet er at man er forpliktet til å tre tilbake; man «må ut». En rolle- eller interessekonflikt i forskning er derimot en vurdering som man kan gjøre oppmerksom på, uten at man nødvendigvis «må ut». Mange tidsskrifter krever at ev. konflikter oppgis, uten at det fører til at artikkelen blir stoppet av den grunn.
Granskingsutvalget vil oppfordre NESH om å vurdere om overskriften på retningslinje nr. 5 heller bør endres til «Forskeres rollekonflikter», ev. til «Rolle- og interessekonflikter». Det kan gjerne tas inn en henvisning til retningslinje nr. 41 *Åpenhet om finansiering og interesser*, med forklaring av forskjellen mellom de to retningslinjene.

- *Retningslinjen om fabrikkering og forfalskning (forslaget retningslinje nr. 7)*
I den kursiverte teksten, som Granskingsutvalget forstår som selve retningslinjen, er bare fabrikkering nevnt. Forfalskning fremgår først et stykke lenger ned i den utdypende teksten. Granskingsutvalget stiller spørsmål om dette er tilsiktet, eller om det er en forglemmelse.

- *Retningslinjen om fordreining og forvrengning (forslaget retningslinje nr. 8)*
Granskingsutvalget vil fraråde å innta en retningslinje om “fordreining og forvrengning”. Slik utvalget ser det, er dette varianter av forfalskning i retningslinje nr. 7. Sett fra håndhevingsperspektivet er dette en konfliktfremmende retningslinje. En påstand om fordreining kan være vanskelig å skille fra dårlig forskningshåndverk eller faglig uenighet som har lite med forskningsetikk å gjøre.

- *Retningslinjen om deling av data (forslagets retningslinje nr. 9)*
Granskingsutvalget støtter at retningslinjene nevner deling av data. Utvalget forstår retningslinjen som et utslag av det grunnleggende prinsippet om åpenhet i forskning (jf. delen om Grunnleggende forskningsetiske prinsipper). Slik retningslinjene fremstår i forslaget, er forskernes forpliktelser om åpenhet begrenset til deling av data. Kunne retningslinjen vært formulert videre for å fange opp flere aspekter av åpenhet i forskning? Normer om åpen forskning må avveies mot andre forskningsetiske normer som konfidensialitet og anonymisering og valg av hensiktsmessig metode. Kvalitative forskningsmetoder kan møte utfordringer ved forskningsetiske forpliktelser som deling av data og personvern. Granskingsutvalget ser gjerne at disse dilemmaene omtales av NESH i forklaringene til retningslinjene. Det kunne også vært nyttig om forskningsetisk refleksjon om metodevalg sett opp mot de forskningsetiske forpliktelsene som er omtalt i flere av retningslinjene til NESH.

Begrepet «kortere periode» er brukt i andre avsnitt i NESHs forslag. Slik det står, er det helt opp til den enkelte å tolke det. Kan «kortere» gå over flere år, dersom man har brukt flere år på å samle datamaterialet? Hva med stipendiater som ønsker å benytte materialet selv om finansieringsperioden er utløpt? Granskingsutvalget oppfordrer NESH til å angi momenter som kan inngå i vurderingen for når data bør tilgjengeliggjøres, eller å ta inn eksempler på når materialet normalt bør tilgjengeliggjøres.

I teksten til retningslinje nr. 9 er sammenhengen med retningslinje nr. 23 *Bakveisidentifisering og anonymisering*, forklart. Granskingsutvalget ber NESH vurdere om det også bør sies noe om forskeres ansvar for å informere forskningsdeltakere om deling av dataene, for eksempel i informasjonen deltakerne får om forskningsprosjektet og i samtykkeskjemaet. Granskingsutvalget foreslår at det tas inn en forklarende henvisning til retningslinje nr. 14 *Samtykke* også, ikke bare til retningslinje nr. 23.

- *Retningslinje om veilederforholdet (forslagets retningslinje nr. 10)*
Til første avsnitt: Asymmetri i veilederforhold skyldes i hovedsak maktulikhet, som igjen kan gjøre det vanskelig å oppnå en etisk forsvarlig løsning i saker som gjelder medforfatterskap, bruk av data osv. Dette har Granskingsutvalget erfaringer med fra egen behandling av uredelighetssaker, men også fra innrapporterte saker behandlet ved forskningsinstitusjonene. Utvalget ser gjerne at det går frem av retningslinjene at

maktforhold nevnes i forbindelse med *asymmetri*, for å tydeliggjøre hvor hovedproblemet er i praksis.

Til andre avsnitt: Granskingsutvalget støtter forslaget om at institusjonene bør utarbeide standardavtale for bruk av studenters datamateriale. Avtalene bør også omhandle hvordan materialet skal behandles når studentene/stipendiatene slutter eller går videre til en annen virksomhet, og ev. vilkår for å kunne ta med materialet videre.

Til tredje avsnitt: I siste setning fremgår det at veilederforholdet skal avbrytes hvis det blir for tett. Granskingsutvalget ser gjerne at ansvaret for å avbryte forholdet klargjøres. Dette er et ansvar som etter Granskingsutvalgets oppfatning, hviler på veileder selv. Erfaringsmessig kan det være vanskelig å forholde seg objektivt til egne handlinger, så institusjonene bør også ha et institusjonelt system på plass for å fange opp ev. uetisk atferd.

- *Retningslinje om prosjektlederansvar (forslagets retningslinje nr. 11)*

Granskingsutvalget foreslår at teksten i retningslinjen begynner med prosjektlederens helhetlige ansvar for forskningsetikk i prosjektet, før man går inn på hva ansvaret innebærer mer konkret. Saker Granskingsutvalget har hatt befatning med, viser at forskere uten faste forskerstillinger (typisk stipendiater og post.doc.) har et særlig behov for at prosjektledere opptrer ansvarlig og ivaretar deres interesser. I tillegg foreslår vi at det synliggjøres at prosjektledere har et ansvar for at de som deltar i prosjektet har kjennskap til de forskningsetiske normene. Samlet kan teksten for eksempel formuleres slik:

«Prosjektledere har det helhetlige ansvaret for at forskningsetikken er ivaretatt i alle deler og faser av prosjektet. Ansvaret gjelder hele bredden av forskningsetiske normer, fra spørsmål om medforfatterskap og deling av data til sikkerhet og samfunnsansvar. Prosjektledere har et særlig ansvar for å ivareta interessene til medarbeidere uten faste forskerstillinger.

Prosjektledere må se til at medarbeidere har kjennskap til anerkjente forskningsetiske normer når de går inn i prosjektet. Dette inkluderer å legge til rette for opplæring i normene. Prosjektledere har også ansvar for å løse forskningsetiske utfordringer i prosjektet, herunder utfordringer knyttet til interne og eksterne medarbeideres bidrag.»

- *Retningslinje om internasjonalt samarbeid (forslagets retningslinje nr. 12)*

I teksten er det vist til at det er «utviklet en rekke ressurser som kan være veiledende i internasjonalt samarbeid». Dette er nyttig informasjon for forskere og forskningsinstitusjoner. Granskingsutvalget etterspør konkrete henvisninger til slike ressurser, enten i fotnoter eller ved at ressurser samles på forskningsetikk.no som det henvises til i retningslinjene.

- *Retningslinje om risiko og sikkerhet (forslagets retningslinje nr. 13)*

Til andre avsnitt: I forslaget er det nevnt en rekke områder der forskere må utvise varsomhet. Det kan med fordel tydeliggjøres hvordan forskere kan få det til. Dette er et ansvar som ikke

kan hvile på forskerne alene. Også forskningsinstitusjonene har et ansvar, og det bør fremgå av teksten i denne retningslinjen.

5. Kommentarer til del B) Forskningsdeltakere

- *Retningslinje om samtykke til å delta i forskning (forslagets retningslinje nr. 14)*
Granskingsutvalget synes forslaget tydeliggjør forskernes ansvar sammenlignet med gjeldende retningslinjer, og støtter tydeliggjøringen. Forslaget fra NESH synes i hovedsak å være basert på en tradisjonell forståelse av hvordan et samtykke kan gis, primært skriftlig og i forkant av at forskningsprosjektet tar til. Nyere former for samtykke, som bredt, passivt eller dynamisk samtykke, er ikke omtalt. Granskingsutvalget stiller spørsmål om retningslinjen er for rigid utformet, særlig kravet til informert samtykke.

Forskning nyter generelt stor tillit, og mange deltar i forskning av den grunn, heller enn etter nitidig lesing av informasjonen gitt i et samtykkeskjema. Hvordan påvirker dette forskernes ansvar? Granskingsutvalget stiller også spørsmål om hva som skal til for at samtykket skal være «dokumenterbart», og om forslaget til retningslinje skal tolkes snevert eller bredt på dette punktet. Hvordan dokumenteres et muntlig samtykke? Konkrete råd vil være nyttig, for det blir for enkelt å si til forskere at de må tenke helt selv.

Sett fra håndhevingsperspektivet stiller Granskingsutvalget spørsmål om verdien av å oppstille et krav om forskningsetisk samtykke som tillegg til rettslige krav om samtykke. Hva skal være virkningen av at alle rettslige krav til samtykke er oppfylt, men ikke de forskningsetiske kravene til samtykke? Er dette da et brudd på en forskningsetisk norm som må anses som alvorlig, og som bør få konsekvenser for forskningen (trekkes tilbake?), eller er et brudd som utelukkende gjelder det forskningsetiske samtykket noe institusjonene ikke trenger å gjøre noe med? Dersom tilleggskravene forskningsetikken stiller er ment som gode råd og ikke som en “anerkjent forskningsetisk norm” som kan danne grunnlag for “brudd”, bør dette fremgå.

Det individuelle, juridiske samtykket er ikke den eneste måten å tenke samtykke på. Granskingsutvalget vil oppfordre NESH til å åpne mulighetsrommet for samtykket mer, basert på vurderinger som hensyntar ulike konkrete og faglige kontekster. Vurderingene må gjøres på grunnlag av forskningsetisk refleksjon. Det vil være en fordel om de etiske vurderingene dokumenteres av forskerne, for å øke bevisstheten om valgene som finnes og valgene som er blitt gjort. Ved å gjøre dette til en anbefaling i retningslinjene, kan man synliggjøre forskjellene mellom det forskningsetiske og det juridiske samtykket, samtidig som man gir et konkret råd til forskerne. Dette vil være spesielt viktig for studenter, stipendiater og andre med begrenset forskningserfaring.

Granskingsutvalget ser gjerne at det kommer tydeligere frem i retningslinjen at forskningsdeltakere som hovedregel skal *inviteres* til å delta i forskning, og at invitasjonen skal være nøytral. I en del forskning benyttes såkalte *gate keepers* som videreformidler forespørsler om å delta i forskning og står for den praktiske inklusjonen av forskningsdeltakere. Dette kan typisk være lærere, helsepersonell o.l. I disse tilfellene er det særlig viktig at det er en tydelig *invitasjon* til å delta i forskningsprosjektet.

I en del forskning er det nødvendig å benytte tolk ved innhenting av et informert samtykke. Granskingsutvalget ser gjerne at retningslinjene adresserer (noen av) de etiske utfordringene ved valg og bruk av tolk, for eksempel interne kulturkonflikter.

Granskingsutvalget har også konkrete innspill til teksten i forslaget:

Første avsnitt

- Tilleggsforslag etter tredje setning: «Ved at mennesker selv får bestemme om de vil delta i forskning, vises respekt for deres menneskeverd. **Dette er kjernen i det forskningsetiske samtykket.**» Begrepet «det forskningsetiske samtykket» er brukt i siste avsnitt i retningslinjen, uten at det er forklart tidligere i teksten. Forslaget fra Granskingsutvalget tar sikte på å introdusere begrepet i begynnelsen av teksten.
- Strykningsforslag i fjerde setning: «Ved innhenting av ~~informert~~ samtykke må forskere gjøre en rekke avveiiinger og vurderinger [...].»
Begrunnelsen er at det rett etter den etterfølgende opplistingen fremgår at «[s]amtykket skal være frivillig, informert, utvetydig og dokumenterbart». Det er unødvendig å ta inn bare ett av kravene i den tidligere setningen.

Nest siste avsnitt

- Tredje setning: «~~I andre tilfeller kan det være hensiktsmessig med andre former for dokumentasjon, for eksempel hvis et dokumenterbart samtykke utgjør en sikkerhetsrisiko eller hvis forskningsdeltakerne ikke kan samtykke.~~» Setningen er vanskelig å forstå slik den er formulert i forslaget fra NESH. Den skal gi eksempler på at *andre former for dokumentasjon* enn skriftlig eller muntlig samtykke kan være etisk forsvarlig. Hvordan man kan dokumentere et muntlig samtykke er et spørsmål i seg selv. Setningen gjelder uansett *andre* dokumentasjonsformer, ikke *unntak* fra samtykke. Det første eksemplet i setningen er en umulighet: Hvis et «dokumenterbart samtykke» er en sikkerhetsrisiko, så går det ikke an å bruke «andre former for dokumentasjon». Forutsetningen er jo at det er dokumenterbarheten som er problemet. Det neste eksemplet, at en forskningsdeltaker ikke kan samtykke, tolkes vanligvis som at personen mangler samtykkekompetanse. Dette utgjør også en umulighet, for en som ikke har samtykkekompetanse kan uansett ikke samtykke til forskningsdeltakelse. Antakeligvis er det noe annet som har vært påtenkt i dette eksemplet, uten at det er mulig å forstå *hva*. Granskingsutvalget foreslår at setningene strykes, ev. omformuleres.

Siste avsnitt

- Strykningsforslag: «Det forskningsetiske samtykket til deltakelse i forskning kommer i tillegg til det eventuelle juridiske kravet om samtykke ~~som en av flere mulige lovhjemler for behandling av personopplysninger (se appendiks).~~»
Granskingsutvalget mener det blir forvirrende med leddsetningen som er tatt inn til slutt. Utvalget antar at formålet har vært å gjøre forskere oppmerksomme på at personopplysningsloven og GDPR har samtykke som ett av flere grunnlag for behandling av personopplysninger. Leddsetningen bærer preg av å være et vedheng, den henger ikke helt sammen med resten, og gir heller ikke nok forklaring til dem som ikke kjenner regelverket godt nok. Granskingsutvalget mener derfor det er tilstrekkelig med henvisningen til appendikset, men ser gjerne at henvisningen gjøres mer presis (side, punkt, del e.l.).

- *Retningslinje om beskyttelse av barn (forslagets retningslinje nr. 16)*

Granskingsutvalget anser dette som en viktig retningslinje som berører fagområder som har fått økt oppmerksomhet fra samfunnet og fra myndighetene. Barns perspektiver er viktige; ikke bare på «barnelivet», men på hele livet og samfunnet rundt. Granskingsutvalget ser gjerne at dette kommer til uttrykk i retningslinjen.

Lakmustesten på om retningslinjen fungerer for både barn og forskere, kan være å erstatte ordet «barn» med «voksne» for å se hvilke tanker det mobiliserer – begge veier. Utvalget vil gi honnør for at NESH i retningslinjen forsøker å rydde opp i typiske forskningsetiske utfordringer i forskning på barn. Utfordringen slik Granskingsutvalget ser det, er at hva som anses å være forskningsetisk ansvarlig i for stor grad overlates til forskernes egne vurderinger. Ifølge retningslinjen har barna rett til å bli *hørt*, men det står ikke noe om at barnas synspunkter skal tas på alvor. Dermed blir det opp til den enkelte forsker om man bare hører på barna, eller også tar hensyn til det barna sier. Det ville vært en fordel om NESH ga noen overordnede etiske anbefalinger.

Det bør fremgå at lovverket gir barn særlig vern, og at vernet ble styrket med en bestemmelse om barnets menneskeverd i Grunnloven § 104 i 2014. Særlovgivning i personopplysningsloven og helseforskningsloven er særlig relevant. I medhold av helseforskningsloven, er det gitt forskrift som åpner for at barn mellom 12 og 16 år selv kan samtykke til å delta i forskning. Informasjon om ordningen og om ev. (u)likheter i de forskningsetiske vurderingene etter hhv. NESHs retningslinjer og helseforskningsloven, kunne vært nyttig å ha med i retningslinjene eller i appendiks.

I andre avsnitt, om *barnets beste*, står det at det kan være riktig å la barna samtykke selv, uavhengig av foreldrene. Granskingsutvalget antar at dette er kommet inn på bakgrunn av saker som har vært behandlet i NESH. Granskingsutvalget ser gjerne at skillet mellom forskningsetikk og juss omtales, slik NESH har gjort det i retningslinje 14 om samtykke. Ellers er det en fare for at forskere misforstår retningslinjene og ikke får med seg at de juridisk sett kan være forpliktet til å innhente samtykke fra foreldrene også.

- *Retningslinje om unntak fra kravet om samtykke (forslagets retningslinje nr. 17)*

Granskingsutvalget vil foreslå følgende omformulering for å unngå uttrykket «slike mennesker», som kan oppleves som negativt ladet: «Forskning på personer i maktposisjoner og deres offentlige roller kan i noen tilfeller utføres uten samtykke. ~~Likefullt bør slike mennesker~~ **De bør like fullt** informeres om hensikten med forskningen.»

Siste setning i nest siste avsnitt lyder: «I slike tilfeller åpner forskningens frihet og samfunnsansvar for unntak, også fra kravet om samtykke.» Det er lagt inn en fotnote med henvisning til § 9 i personopplysningsloven. Skal dette tolkes som at forskningens frihet bare gir unntak fra det juridiske samtykket? Hvis det også kan begrunne unntak fra det forskningsetiske samtykket, jf. skillet som er omtalt i forslaget til retningslinje nr. 14, bør dette fremgå tydeligere av setningen.

- *Retningslinje om klarhet om roller og ansvar (forslagets retningslinje nr. 18)*
Granskingsutvalget synes retningslinjeteksten som står i kursivert skrift i NESHS forslag til retningslinje nr 18, står godt på egenhånd. Innholdet i den første setningen av den utdypende teksten følger av retningslinje nr. 14 om samtykke. Begrepet «parallele roller» er heller ikke særlig godt. Granskingsutvalget foreslår derfor at hele den første setningen strykes:
«~~Parallele roller kan være verdifulle for forskningen, men det er like fullt påkrevet at forskeren innhenter fritt samtykke ved behov, også når informasjonen er innsamlet i egenskap av andre roller. [...]~~»

Granskingsutvalget ser gjerne at en ev. utdypende tekst tar opp «nærhetsdilemmaet» som forskere kan møte: På den ene siden kan de få enklere tilgang til forskningsdeltakere og -materiale fordi de selv jobber med feltet, men dette kan samtidig føre til «nærsynthet», altså at evnen til å vurdere kritisk og objektivt blir svekket. Spørsmålet blir da hva forskere bør eller må ta hensyn til for å utføre forskningen på en etisk ansvarlig måte.

- *Retningslinje om konfidensialitet og taushetsplikt (forslagets retningslinje nr. 19)*
Granskingsutvalget skulle ønske det var en innledende setning som presenterte hhv. konfidensialitet og taushetsplikt som begreper, og gjerne med avklaring av hva som er etikk og hva som er juss. Teksten i forslaget må tolkes som at taushetsplikt er en plikt som kun følger av lov, og som ikke har et forskningsetisk grunnlag. Hvis dette ikke er riktig forstått, bør teksten om mulig omformuleres. Det må gjerne gis kort informasjon om hvordan forskere kan gå frem for å få ev. unntak fra taushetsplikten, enten i fotnote eller med henvisning til appendiks.

Siste avsnitt i retningslinjen handler om den lovbestedte taushetsplikten, ikke om forskningsetikk. Granskingsutvalget mener det kan ha mye for seg å veilede forskere om både juss og etikk fordi forskere uansett må forholde seg til begge deler, og fordi de ofte overlapper. I den sammenheng kunne det vært nyttig om retningslinjene nevnte at forskere selv har en lovbestedt taushetsplikt om opplysninger de får tilgang til, se forvaltningsloven § 13 e. Dette inkluderer taushetsplikt om opplysninger som forskere får fra privatpersoner under *taushetsløfte*. *Taushetsløfte* har samme innhold som retningslinjenes *konfidensialitet*.

- *Retningslinje om anonymisering (forslagets retningslinje nr. 20)*
Granskingsutvalget savner de forskningsetiske betraktninger rundt prinsippene for anonymisering. Den utdypende teksten fremstår i all hovedsak som gjengivelse av praksisen som er etablert gjennom personvernreglene. Granskingsutvalget vil oppfordre NESH til særlig å gi råd til forskere som benytter ulike typer kvalitative metoder. Det må ikke bli slik at kvantitative metoder setter premissene for hva som utgjør god forskningsetisk og vitenskapelig metode. Kvalitativ forskning må ikke ende opp som «et problem». Granskingsutvalget gjør oppmerksom på at NEM i 2009 utarbeidet en *Veiledning for forskningsetisk og vitenskapelig vurdering av kvalitative forskningsprosjekt innen medisin og*

helsefag.² Veilederen har elementer som kan være relevante å ta inn også i NESHs retningslinjer.

- *Retningslinje om meldeplikt (forslagets retningslinje nr. 21)*

Den utfyllende teksten gir mye informasjon om de juridiske reglene om avvergingsplikt og opplysningsplikt. Granskingsutvalget stiller spørsmål om det er behov for så mye informasjon om rettsreglene, og vil oppfordre NESH til å tydeliggjøre ev. forskningsetiske forpliktelser også. Granskingsutvalget stiller også spørsmål om retningslinjen kan relateres til retningslinje nr. 19 om konfidensialitet og taushetsplikt og nr. 20 om anonymisering. Avvergings- og opplysningsplikt er en juridisk grense for disse forpliktelsene, og det kan skape misforståelser å skille dem helt; de utfordrer hverandre selv om de er forskjellige. En sammenheng mellom retningslinjene kan for eksempel synliggjøres ved å slå retningslinjene sammen, eller ved å krysshenvise mellom dem.

Det siste avsnittet i retningslinjen, om å informere om avvergings- og informasjonsplikt allerede ved innhenting av samtykke, kan med fordel flyttes til punkt 14 fordi det har betydning for informasjonen som gis ved innhenting av samtykke. Ev. at det krysshenvises mellom retningslinjene 14 og 21.

Granskingsutvalget er usikre på overskriften som er valgt for retningslinjen, da meldeplikt kan forveksles med (det frivillige) kravet som de fleste institusjoner har innført om å melde prosjekter til NSD. En mer presis overskrift kan være «**Avvergings- og informasjonsplikt**».

- *Retningslinje om tilbakeføring av resultater (forslagets retningslinje nr. 24)*

Granskingsutvalget støtter budskapet i retningslinjen, men er usikre på ordvalget i siste avsnitt om at forskningsdeltakere skal gis anledning til å korrigere misforståelser. Inkluderer det for eksempel uenighet om fortolkning? I stedet vil vi foreslå at forpliktelsen begrenses til korrigering av faktiske feil. Setningen kan for eksempel formuleres slik: «Informanter bør få anledning til å korrigere **faktiske feil** der det er mulig, [...]»

- *Retningslinje om andres motiver og handlingsverdier (forslagets retningslinje nr. 26)*

Granskingsutvalget oppfatter denne retningslinjen som komplisert. Det er ikke gitt eksempler i teksten, som gjør det vanskelig å forstå hvilke situasjoner retningslinjen er ment for. Teksten virker noe implisitt, som at det er et konkret saksforhold den springer ut av, men som ikke er kjent for oss utenfor NESH. Granskingsutvalget håper retningslinjen kan konkretiseres med eksempler for å gjøre den mer tilgjengelig.

- *Retningslinje om menneskers ettermæle (forslagets retningslinje nr. 28)*

Granskingsutvalget stiller spørsmål om det ikke er mer komplekse forskningsetiske problemstillinger knyttet til respekten for menneskers ettermæle. Utvalget ser gjerne at dette kommer bedre frem i retningslinjene.

² <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/med-helse/vurdering-av-kvalitative-forskningsprosjekt-innen-medisin-og-helsefag/>

- *Retningslinje om fremtidige generasjoner (forslagets retningslinje nr. 29)*
Granskingsutvalget støtter at punktet er med, sammen med prinsippet om *føre var*, og synes det er flott at det er med i et forskningsetisk dokument. Utvalget lurer på om det kan være mer hensiktsmessig å plassere retningslinjen i tilknytning til retningslinje nr. 16 om beskyttelse av barn; enten rett før eller rett etter.

6. Kommentarer til del C) Grupper og institusjoner

- *Retningslinje om svakstilte og sårbare grupper (forslagets retningslinje nr. 30)*
Granskingsutvalget registrerer at det er mange av de samme forskningsetiske hensynene i retningslinjene nr. 30 og 31, og at de også henger nært sammen med retningslinje nr. 40. Retningslinjene kan gjerne samkjøres bedre, ev. slås sammen eller ta inn krysshenvisninger. Granskingsutvalget foreslår at et mulig grunnvilkår for å forske på/med svakstilte og sårbare grupper, bør være at forskningen har som formål å bedre gruppens situasjon.
- *Retningslinje om kulturelle og sosiale grupper (forslagets retningslinje nr. 31)*
Granskingsutvalget synes retningslinjen er balansert og nyansert, men ser gjerne at setningen «Overdreven beskyttelse av en utsatt gruppe kan imidlertid i noen tilfeller være uheldig og hindre at samfunnet får relevant kunnskap om viktige problemstillinger» fra retningslinje nr. 30, også brukes i retningslinje nr. 31. En nærmere diskusjon/problematisering av «hvem som kan tale på vegne av hvem» ville også vært nyttig i retningslinjen.
- *Retningslinje om offentlig forvaltning (forslagets retningslinje nr. 33)*
Granskingsutvalget stiller spørsmål om nest siste setning handler om juss eller forskningsetikk, og om den ev. kan strykes eller flyttes til et juridisk appendiks: «Begrensninger i innsynsretten til offentlige data kan begrunnes ut fra personvern, overordnede nasjonale interesser eller sikkerhetshensyn.»
- *Retningslinje om private bedrifter og organisasjoner (forslagets retningslinje nr. 34)*
I siste setning er det vist til at forskere må ivareta behov for anonymitet. Granskingsutvalget stiller spørsmål om det bør være en krysshenvisning mellom retningslinjene nr. 34 og 20.

7. Kommentarer til del D) Organisering og finansiering

- *Retningslinje om uavhengighet i forskning (forslagets retningslinje nr. 36)*
Granskingsutvalget foreslår at interessekonflikter løftes ut i en egen retningslinje, ev. sammen med retningslinje nr. 41 om åpenhet om finansiering. Dersom retningslinjene

beholdes, bør det som et minimum være krysshenvisninger mellom dem, slik at leserne oppfatter sammenhengen. Granskingsutvalget stiller spørsmål om problemstillingen «hvem kan forske på hvem» bør tas opp i forbindelse med interessekonflikter.

- *Retningslinje om styring av forskning (forslagets retningslinje nr. 37)*

Granskingsutvalget støtter innholdet i retningslinjen. I andre avsnitt, andre setning fremgår det at oppdragsgivere «kan styre eller påvirke valg av tema og problemstillinger, men ikke valg av data, metode, konklusjoner og presentasjon av resultater.» Hva er konsekvensen hvis oppdragsgivere gjør det? Fra saker som er behandlet i komitesystemet vet vi at det skjer. Dersom det må anses som uetisk av en oppdragsgiver, vil det være ryddig om det fremgår tydelig av retningslinjene.

Det kan se ut som deler av andre avsnitt gjentas i første avsnitt i retningslinje nr. 38. Det er mulig dette er tilsiktet, men Granskingsutvalget vil likevel anbefale at man unngår gjentakelser av denne typen, for eksempel ved å omformulere eller spisse teksten, ev. kutte det som er overflødig.

- *Retningslinje om oppdragsgivere og finansierer (forslagets retningslinje nr. 38)*

Granskingsutvalget synes det er vanskelig å få grep om alle elementene i NESHS forslag til retningslinje nr. 38. En strammere redigering kan være nyttig, for eksempel om man samler oppdragsgiveres og finansierers ansvar for uavhengig forskning i ett avsnitt.

Andre avsnitt begynner med å stille krav om at oppdragsgivere og finansierer må undersøke forskernes forskningsetiske kompetanse: «Oppdragsgivere og finansierer må forsikre seg om at utførende forskere og deres institusjoner innehar nødvendig forskningsetisk kompetanse, og at de vil gjøre de nødvendige forskningsetiske vurderingene i gjennomføringen av prosjektet.» Granskingsutvalget stiller spørsmål om hvordan kravet om å sikre nødvendig forskningsetisk kompetanse i første del av setningen, kan gjennomføres i praksis. På nåværende tidspunkt er det ikke etablert systemer for å dokumentere forskningsetisk kompetanse. Dersom kravet blir stående i NESHS retningslinjer, innebærer det samtidig en forskningsetisk forpliktelse på forskningsinstitusjonene til å dokumentere forskningsetisk kompetanse? I så fall bør dokumentasjonsansvaret tas inn i retningslinjene.

I den siste delen av første setning er det uklart hvem som skal gjøre forskningsetiske vurderinger underveis i prosjektet; peker «de» tilbake på «oppdragsgivere og finansierer» eller på «forskere og deres institusjoner»? Dersom man tar bort kravet om at oppdragsgivere må undersøke den forskningsetiske kompetansen, kan det som står igjen kanskje formuleres på denne måten (forutsatt at fortolkningen vår er riktig): «Oppdragsgivere og finansierer må forsikre seg om at utførende forskere og deres institusjoner **gjør forskningsetiske vurderinger under hele prosjektet, fra planlegging til utførelse og formidling.**»

Den neste setningen i andre avsnitt handler om at oppdragsgivere osv. ikke må gjøre det vanskelig for forskere å følge forskningsetiske normer. Granskingsutvalget mener setningen med fordel kan plasseres i tilknytning til forpliktelser om å sikre uavhengighet, som er omtalt i avsnittene før og etter. Slik den er formulert og plassert i forslaget, gir den ikke helt mening: Den innledes med «Dette innebærer [...], som må bety at den forklarer forpliktelsene i første setning, dvs. forpliktelsene til å i) sjekke forskningsetisk kompetanse, og ii) passe på at

forskerne gjør forskningsetiske vurderinger. Det er vanskelig å forstå hvordan disse to pliktene «innebærer» at man ikke må gjøre det vanskelig å følge forskningsetiske normer. Den tredje setningen i andre avsnitt fremstår som den viktigste, og Granskingsutvalget foreslår at den settes først i andre avsnitt. Samlet vil andre avsnitt kunne se slik ut:

«Forskningsetikk må være en integrert del av bestillerkompetansen hos dem som organiserer og finansierer forskning i offentlig og privat regi. Oppdragsgivere og finansører må forsikre seg om at utførende forskere og deres institusjoner gjør forskningsetiske vurderinger under hele prosjektet, fra planlegging til utførelse og formidling.»

- *Retningslinje om samarbeidsprosjekter (forslagets retningslinje nr. 39)*

Tredje setning i forslaget til retningslinje nr. 39 kan med fordel gjøres tydeligere. Det er vanskelig for Granskingsutvalget å få grep om hvilke(t) problem(er) som søkes løst. Vi får inntrykk at setningen tar utgangspunkt i en konkret sak eller uttalelse fra NESH. Uten å kjenne saken, blir det vanskelig å forstå setningen.

Teksten i fotnote 25 gir en viktig oppklaring, som etter Granskingsutvalgets oppfatning har betydning for hele del D av retningslinjene: «Forskningsetikken gjelder for alle typer forpliktende forskningssamarbeid med eksterne virksomheter, enten det er snakk om bidrags- eller oppdragsfinansiert aktivitet (BOA).» Granskingsutvalget ser gjerne at teksten/innholdet i fotnoten tas inn tidligere i del D, og gjerne som del av hovedteksten.

- *Retningslinje om brukermedvirkning (forslagets retningslinje nr. 40)*

Granskingsutvalget viser til utvalgets kommentarer ovenfor til retningslinjene nr. 30 og 31, der utvalget stiller spørsmål om retningslinjene nr. 30, 31 og 40 bør samles e.l.

- *Retningslinje om åpenhet om finansiering og interesser (forslagets retningslinje nr. 41)*

Granskingsutvalget støtter siste setning som handler om forskeres ansvar for å synliggjøre ev. bindinger. Retningslinjen er formulert som at det bare er ved publisering og ved bruk av resultatene at forpliktelsen inntreffer. Granskingsutvalget stiller spørsmål om ikke informasjonen også bør gis til forskningsdeltakere i forbindelse med innhenting av samtykke til å delta i et forskningsprosjekt.

- *Retningslinje om rett til offentliggjøring (forslagets retningslinje nr. 43)*

Granskingsutvalget støtter innholdet i retningslinjen, men ser gjerne at det angis tydeligere hva som menes med «offentliggjøring». Det vil være nyttig informasjon for dem som forholder seg til retningslinjene for å vite hvor langt forpliktelsen ligger.